

SZEMLE, BIRÁLATOK

A 'KÖZÖNSÉG' TÖMEGLÉLEKTANA

A berlini egyetemen Kohler professzor arról volt híres, hogy minden új eszme és irányzat ősi eredetét kutatta s legtöbb előadását így kezdte:

— Schon die alten Griechen und Römer... Le Bon tömeglélektanáról is kisütötte, hogy annak lényegét Platon már harmadfélezer évvel ezelőtt ismertette, mikor megállapította, hogy csak az egyén lehet okos, a tömeg mindig „sokfejű állat.“

Valami sok értelme az efféle öskutatásnak nincs, de annyi kétségtelen s erre már többen rámutattak, hogy Le Bon megállapításai majdnem kivétel nélkül fellelhetők jóval előtte élt írók, államférfiak, költők műveiben. Am az első összefoglaló tömegpszichológiát mégis Le Bon írta s így az ő nevéhez fűződik a tömeglélektan megalapozásának dicsősége.

Közel ötven éve, hogy a *Psychologie des foules* megjelent s bár sok oldalról érte bírálat, sőt támadás is a francia tudós elméletét, nem sokat haladt azóta a tömeglélektan tudománya. Sokan igyekeztek a freudizmus segítségével kimélyíteni Le Bon elméletét, ezek a kísérletek azonban nem sok eredménnyel jártak. Magának Freudnak *Massenpsychologie und Ich-Analyse* című könyve, melyben atavisztikus hordaérzésre igyekszik visszavezetni a tömeglélek kialakulását, a nagy lélekbuvár egyik leggyengébb munkája.

Le Bon csak az egy helyen összeverődött embersokaság lélektanát vizsgálta s csak úgy mellesleg említi, hogy léteznek lélektani tömegek is, melyeknek alkotó elemei nincsenek fizikailag együtt. Utána Tarde már élesen különböztet a tömegek között s elválasztja a szorosan vett tömegtől, — a *foule*-tól a *public*-et, a közönséget, vagyis azt az emberközösséget, amilyent például egy eszme, egy mozgalom hívei, egy ujság olvasói, a rádió hallgatóközönsége, vagyis nem fizikailag együttlévő emberek alkotnak. Érdekes, hogy a tömeglélektannal foglalkozó újabb szociológusok nagy része Tarde nyomdokain inkább a *public*, a közönség, mint a *foule*, a tömeg tanulmányozásával foglalkozik. André Joussain most megjelent könyvében (*Psychologie des masses*. Paris. 1939. Flammarion.) *massen*nak nevezi a térben nem együttlévő sokaságot. Magyarul — jobb híjján a *közönség* szót használjuk a *public*, a *masse* megjelölésére.

Joussain szerint a szorosan vett tömegek lélektanát Le Bon jórészt kimerítette, arról nincs sok új mondanivaló. A tömeg magatartására nem bír fontossággal az alkotó elemek faja, származása, értelmiségi foka. A tömeg pillanatnyi hatás befolyása alatt cselekszik s az, ami a tömegelekben összetevődik, a tudattalanból feltörő ősi indulatok, érzések, vágyak, szenvedélyek ma is jórészt ugyanazok, mint amilyeneknek megfigyelése alapján Platon megállapíthatta, hogy a tömeg: sokfejű állat. A „közönség“ azonban szerinte egészen más megítélés alá esik. A fizikailag egyidőben nem együttlévő s csupán szellemi vagy érdekkapcsolatokkal összefűzött sokaság, a „*masse*“ más lélektani tényezők hatása alatt érez, gondolkodik és cselekszik, mint a Le Bon leirta tömeg, — más törvényszerűségek uralkodnak a tömegen, mint a közönségen.

A 'tömeg' és 'közönség' közti különbség szerintünk nem oly mélyreható, mint ahogy azt Joussain állítja. Kétségtelen, hogy a közönség magatartása inkább függ tagjainak értelmiségi fokától, mint a tömegnél.

Abban is igaza van Joussainnek, hogy a közönség nincs kitéve az azonnali állásfoglalás és cselekvés kényszerének, mint a tömeg, — lassabb folyamat, míg kialakul a közösségben közös érzület és magatartás. A tömegnek nincs ideje se a megfontolásra, se a sok mérlegelésre, — írja Joussain — míg a közönségnek erre bő alkalma nyílik. Ez nyilván így is van, de nagy kérdés: felhasználja-e a közönség az időt a megfontolásra, mert fizikailag nincs pillanatnyilag együtt másokkal, kiknek közelléte, hangja, hangulata, magatartása hatna rá, — függetlenül tudja-e magát azok hatásaitól?

Szerintünk csak fokozati különbség áll fenn 'tömeg' és 'közönség' között. A felelőtlenség érzete, a szuggerálhatóság, a lelki járvány, az anonim hatás hatása épp úgy kimutatható a közönségnél, mint a tömegnél. A közönségre vonatkoztatva is áll az, amit Le Bon a tömegről megállapított, hogy abban az *öszönös én* érvényesül a *fölöttes énnel* szemben. A közönség valójában nem más, mint szétszóródott tömeg, — a tömeg pedig: egybeverődött közönség.

Joussain nagyon kevésre értékeli a közönség értelmiségét. Hivatkozik egy amerikai közvéleménykutató intézet megállapítására, mely szerint „az átlag polgár értelmiségi foka egy 13 éves gyermek értelmiségi fokának felel meg“. (I. m. 145. o.) Ezért van az, hogy a közönség sohasem érti meg a kor nagy szellemeit. A közönség izlésének inkább a cirkusz felel meg, mint a színház, inkább Zerkovitz, mint Beethoven, inkább Courts Mahler, mint Roger Martin du Gard. Nagy alkotók oeuvrejéből, csak annak hire jut el a közönséghez s hogy mégis átmege a köztudatba az igazi nagy alkotók neve, az kizárólag a közönség hiszékenységének és tekintélytisztelőtének köszönhető. A közönség egyszerűen elhiszi, hogy valóban nagy ember az, ki a Nobeldij kitüntetésében részesül.

A közönségnek nincs logikája és igazságérzete — mondja Joussain. „Az igazságszeretet mindig csak kiváltságos kevesek privilégiuma marad“. A közönség jelszavak után igazodik. Mennél több illuziót kelt valamely jelszó, annál nagyobb a tömeghatása. Ha két szölam közül egyik reális ígérést tartalmaz, a másik viszont valami távoli illuziót kelt csupán, úgy feltétlenül az utóbbinak lesz tömegsikere. Nem igazságokkal, hanem megtévesztésekkel mozgatták mindenkor a tömegeket. A közönség, a tömeg elfordul a kellemetlen igazságoktól s inkább isteníti a tévedést, ha annak elég ereje van ahhoz, hogy elcsábítsa. A reklám titka, úgy az üzleti, mint a politikai propagandáé: az illuziókeltés.

Joussain szerint a közönségnek nincs erkölcsi érzéke, teljesen amorális. Ezt szerinte legjobban bizonyítja a büntetésekkel szembeni magatartása. Régi tapasztalat, hogy a közönség bizonyos mértékben rokonszenvet érez nagystilú bűnözőkkel, szélhámosokkal szemben, valósággal „szurkol“ értük, ha valami szenzációs gaztett után sikerül a tettesnek kerekét oldani. (A 'tömeg' ebben a tekintetben morálisabb: azonnal a tettes ellen fordul.) A közönség e sajtóságos magatartásának magyarázata az elfojtott ösztönökben, a tudattalan mélyén szunnyadó antiszociális érzületben keresendő. Az ügyes gangster, a milliókat sikkasztó szélhámos megcsufolja azt a jogrendet, melyhez a közönség csak kényszer folytán, ösztönei elfojtásának fájdalmas áldozata következtében alkalmazkodik. A bűnöző legtöbbször azt teszi, amit a tömegember is szeretne elkövetni, de attól saját cenzurája visszatartja.

Hogy pedig mégis megtorlást követel a közönség, annak oka szintén

kézenfekvő. — Szegény vagyok, de becsületes, — hangoztatják gyakran az emberek. Az ilyen mondásokból kicsendül az elfojtott indulat hangja. Mért szabad másnak több, mint nekem? Ha én fájdalmas lemondással visszatartom magam a bűnözéstől, tegye azt más is. Ha meg nem teszi, bűnhődnie kell! — Ilyen ambivalens a közönség lelki beállítottsága a bűnözéssel szemben: egyrészt rokonszenvet érez a tettessel szemben, másrészt a bűn megtorlását követeli.

Le Bon óta a legtöbb lélektannal foglalkozó szociológus, a demokrácia ellen foglal állást. Joussain még tovább megy, nemcsak elítéli a népi uralmi rendszert, hanem a parancsuralmat tartja ideális kormányzati formának.

A parancsuralmak térhódításának egyik oka szerinte az, hogy a parancsuralom tisztább és etikusabb életformát nyújthat az embereknek, mint a liberális demokrata éra. Az „aki birja-marja“ elvén alapuló liberalizmus mellett a megélhetésért folyó féktelen versenyben mindenkinek, akarva-nemakarva alkalmazkodnia kell a verseny szabályaihoz. Maga a rendszer is telítve hazugságokkal, a termelés célja nem a szükségletek kielégítése, hanem a profit. Nem a legkiválóbbak, hanem a legravaszabak, a leginkább alkalmazkodók érvényesülhetnek csak e rendszer mellett. Nem az ér el eredményt, aki becsületes munkával jó árut termel, hanem, aki a lehangosabb reklámmal dolgozik. Aki ebben a társadalomban etikusan akar viselkedni, feltétlenül elbukik. Meg kell tehát érteni — mondja Joussain — ha sokan s köztük kiváló szellemek is, sóvárógvá várnak egy parancsuralmi rendszert, mely kiküszöböli a társadalomból ennek az állati küzdelemnek minden viszásságát s egyben biztosítja a szellemi elit érvényesülését.

Joussain nyilván Belzebubbal akarja kiüldözni az ördögöt. A társadalmi etika hiányát egy olyan rendszerrel akarja pótolni, mely még kevésbé alkalmas az erkölcs uralmának biztosítására, mint a meglévő. „A szellemi és erkölcsi erők malmának biztosítása a társadalomban“ — ismerős hang, a fasiszta törekvések közismert erkölcsi takarója. A hang a kollektivisták Jákobé, a kéz a fasiszta Ézsaué. Uralmi kisebbség érdekében gyakorolt parancsuralmak alatt az élet kényszereselekedetek sorozata, hol nyílik ott alkalom az etika gyakorlására? Kényszer és erkölcs egymást kizáró fogalmak.

Joussain könyve mindenesetre érdekes, gondolatébresztő, sok ellentmondást kiváltó könyv, de vajmi kevéssel viszi előre a szociológia egyik jelentős ágát, a Le Bon óta zátonyra került tömeglélektant.

(Turnowsky Sándor)

AZ ATÉRTÉKELT RENAISSANCE. A szellem értékítéletének különös ellentmondását tükrözi, hogy míg a múlt tényeit az idő múlásával egyre tisztultabb, körvonalazottabb alakban képes megfigyelni s összefüggéseit a valóságnak megfelelően felismerni, addig a ma eseményei jobbra bizonytalan, ködösen vagy zavartként jelennek meg vizsgálódásában. A

ma mindig eltakarja arcát, legalább is annyira, hogy rejtve tartja másnap változatalt, tetteinek csak pillanatnyi hatását láthatjuk, de eredményeiről csak késői hónapok szólhatnak tárgyilagos ítéllettel. Bár a visszatekintő történetírás előnyös helyzetével gyakran élt vissza, a távlatot inkább ferdítésre, mint tisztázásra használva, még gyakrabban esett szándéktalan tévedésekbe,

ami kártékonyabbnak bizonyult a ferdtésnél. Mert a ferdtés többnyire gyanakvással járt s kihívta maga ellen az újraértékelést, de a tévedés rendszerint megfelelt a kor eszményeinek és a szellem ellenállás nélkül fogadta nézeteit.

Funck-Brentano könyvét, a Renaissance-t olvasva (Athenaeum) lépten-nyomon tévedések korrekci-vumaiba ütközünk. A művelődés e nagy korszaka elveszti egyedülálló varázsát, amellyel belopta magát a művészetekért rajongó lelkekbe, sőt megnyirbálva jelenik meg a szellem-történet egyik legfényesebb fejezete — a humanizmus is.

Sokban hozzásegít e mű, hogy el-tűnjünk a fogalmak másulásának útja felett s óvatosabban nyuljunk azokhoz a nézetekhez, melyek a múlt idők világszemléletének meg-ingathatatlan követelményeiként tűntek fel. Az erasmusi humaniz-mus értékelése, — mely napjaink szellemtörténetében új-renaissanceát érte meg, — még a kételkedők között is csak módszerbeli ellenvetéseket szült, de felmerült-e határozott for-mában, hogy az erasmusi humaniz-mus már születése pillanatában el-fordult az embertől és eszmei maga-tartása az emberiség ellen való hitvallás jegyében fogant?

A szavakkal való játék gyakran megrontja nemcsak a gondolatokat, hanem a fogalmakhoz fűzött törté-melemszemléletet is. Mit jelentett hát humanizmus a renaissance ko-rában, ha nem a nép szolgálatát, mit fejezett ki szellemében, ha nem a humánusot és hová tartott, ha nem a tömegek felé?

A renaissance-humanizmus erő-teljes visszahatásként jelentkezett a középkor szellemi élete és felfogása ellen, mely a skolasztika terméket-lenségével csak teológiát művel, Istenből meríti alkotásait és Isten-nek szolgál a művészet összes sik-jain. A humanizmus ezzel ellentét-ben az ember felé fordul, szerelmei-vel és vágyaival törődik, társadalmi és lélektani problémáit kutatja és műveltségének felszabadítását hir-deti. Mindezekre az antik művelő-

dés nagyszerű eredményeinek fel-tárása sarkalja, amely pogány-val-lásos jellege ellenére minden alko-tásában mélyen „emberi“ probléma-kat hordoz. Mit fejez ki e szerint a renaissanceban a humanizmus? „Manapság így mondhatnánk: A humanista műveltség termékeinek, tehát a szépirodalomnak, jelesen a görög-latin szépirodalomnak tanul-mányozását.“ (56. o.)

A visszahatás nem volt ment a tuizásoktól, sőt éppen a tuilhajtások rontották meg szellemét. Az antik irodalom és művészetek terjesztése, felkutatása és fordítása együtt járt a nemzeti és népi hagyományoktól való eltávolodással, művészi és iro-dalmi termékeinek lebecsülésével és megvetésével. „A humanisták nem irnak másnak, csak az emberiség színe-javának.“ S amikor harcosan állástfoglalnak a skolasztika ellen, egyidőben a nép ellen is fellépnek. A kultúra, amit a nép is megért és elfogad, eleve hitvány és közönsé-ges a humanisták szemében. Dante, Boccaccio vagy Petrarca műveiről csak csufondárosan tudnak szólni, mert köznyelven irtak, amit a nép is értett és olvasott. Erasmus pl. így foglalja össze „humanista“ nézetét a lenézett nép felől: „A jó fejedelem hivatása, hogy semmit ne csodáljon meg, amit a köznép felmagasztal. Az igazi fejedelem álljon távol a tö-meg alantas véleményétől. Hitvány és hozzá nem méltó dolog volna, ha a néppel érezne.“

Ez a szellem uralja a renaissance ugyszólván összes művészeinek és íróinak szemléletét, sőt meghódítja az egyház főpapjait is. A humaniz-mus így a szellem arisztokratáinak elkülönülő mozgalma a néptől és annak a művészi iránynak meleg-ágya, amelyből később az önelvű (l'art pour l'art) műszemlélet élet-rekelt. Igen jellemző az antik ha-gyományok kritikátlan imádatának méreteire, hogy Ronsard és du Be-lay, a kor legnagyobb francia köl-tői, akiket szintén elragadott a gö-rög-latin kultusz, csak azért irták remekműveiket francia nyelven, mert neveltetésük hiányossága

miatt, ifjúságukban nem tanultak meg kellő tökélytel latinul és görögül. Így fanyalodtak arra, hogy műveiket a legtökéletesebb franciasággal alkossák meg.

„A humanista nemcsak, hogy nem osztja már a nép eszméit és érzéseit, hanem megvetéssel sujtja magát a nép nyelvét is, ezt az ő kifejezése szerint vulgáris nyelvet s szándékosan elkülöníti magát ... közkeletű nézeteitől és érzéseitől, mindazok érzéseitől, akik dolgoznak és akiknek „kék a körmük“... A nagyokat a kicsiktől ezentul nemcsak a vagyon és a társadalmi helyzet választja el, hanem mindaz, ami az élet ékessége és illata, a költészet, az ének, a szépség kultusza...“ (78-79. o.)

Ez a humanizmus bizonyára nem az, amit korunk humanistái, mint szellemi magatartást felmagasztalnak, sűrűn idézve a renaissance-humanizmus legnagyobb alakjának, Erasmusnak emlékét. Mert nemcsak művészeti sikon tagadott meg ez a „humanizmus“ minden közösséget a néppel és tekintette teljesen elhanyagolhatónak az emberiséget, hanem politikai, illetve társadalmi vonatkozásban is. A Mediciek, mint a kor legnagyobb humanista uralkodói és legnagyobb önkényurái, akik a legvéresebb terrorral semmisítették meg politikai és üzleti ellenfeleiket, világos jelképei ennek a humanizmusnak. S a Mediciek ehhez képest, még „néppártiak“ is voltak. A terror és a vérengzések, a szabadságtiprás és Dante száműzetése azonban nem akadályozza a Medicieket, hogy a kor szellemében való humanisták legyenek, azaz ápolják az antik kultúrát, pártolják a nekik szolgálni kész művészeket, vagyonokat áldozzanak műemlékekre, sőt olykor, ha kifizetődött, kereskedjenek is velük.

A renaissance elvakult fölényében megtagadott minden közösséget az elmúlt századok művelődésével, mindazt, amit a művészet és irodalom az ókor és renaissance között alkotott, „barbarizmus“-nak tekintette. Funck-Brentano művének tör-

ténelemlátása itt is helyreigazít a figyelemre érdemes adalékokkal szolgál a középkori alkotóművészet értékeiről.

„A középkorban művészeti téren teljes volt az egység, az alkatrészek közötti összhang. A renaissance érvényre jutatta az egyéniséget... Egészen a renaissanceig a művészet az egész népnek termeltek, éppen, mert munkájuk a néplelekből serkent. A költők azért énekeltek, a festők és szobrászok azért dolgoztak, hogy a nép használatára gondolatokat és érzéseket fejezzenek ki, melyek őket és a népet egyaránt áthatották. Az önmagáért művelt szépség, az öncélú művészet, a pusztán művész voltánál fogva hasznos művész eszméje nem létezett és senkinek sem jutott eszébe. A XIII. század székesegyházait díszítő nagy szobrászok közül egyetlenegynek neve sem maradt ránk. Amit mondtak, azért mondták, hogy megmondják és nem hogy ezen, vagy azon a bizonyos módon mondják el. A renaissance kitárta a kaput a művészsörényű festő és az 'irodalom' előtt... Ezt a roppant elszegényedést hozta nekünk a renaissance: a művészet elveszti kapcsolatait a néppel. (189. o.)

S tegyük hozzá: a művészet a néppel való kapcsolatait századok múltán sem tudta még helyreállítani.

Nem méltatható eléggé a Funck-Brentano alkalmazta társadalomtudományi módszer, amely minduntalan az összefüggések feltárására törekszik és a felszín alatt rábukkan a rejtett mozgatóerőkre. Különös figyelemmel a materiális-gazdasági eredők szerepét tisztázza és megjelöli helyüket a történelmi változások formálásában. A reformáció mozgalmairól szólva, felfejti szellemi eredőin kívül a gazdasági tényezőket, amelyek meghatározták jellegét. „A reformáció közvetlen okai gazdasági természetűek“. A dogmák csak az az alap, „amelyre ráhímeződtek a különböző országoknak, a különböző tartományoknak a társadalmi és gazdasági helyzet

szerint alakuló érdekei, vágyai és szenvedélyei." Egész Nyugatot hatalmas gazdasági válság rázza meg, amely elsősorban a polgárság és nemesség jövedelmeit csökkenti. Ezért van a reformációnak fellépésekor haladásellenes jellege. A válság terhelt a megrendült Egyház a nemesek és a polgárság, később a népvállaira háritotta át, ami kiélezte az osztályok szembenállását.

Az ellentmondások kísértetiesen hosszú raja elevenedik meg e lapokon. Érzelmek és eszmék zürzavara taszítja romlásba az „ujjászületés" korát. Semmi sem bizonyos többé, erkölcs és hit egyik napról a másikra változik vagy cserél gazdát. Az Egyház mocsárban él, Luther viszont, a lélek szabadságának hírnöke, elátkozza Kopernikust „vétkes és felforgató" tanaiért. A műtöbbet jelent az embernél és az igaz humanista eltámassza az embert, hogy leboruljon a kő előtt. Ezzelők szónokok igázzák hatásuk alá a tömeget, szabadságról és egyszerűségről prédikálva, rabságba és anarchiába döntve virágzó népeket és kulturákat. Országhatárok semmiülnek meg, gazdasági és „világneveti" háborúk váltják egymást. A reformáció türelmetlenségbe torkol, máglyák gyulnak, amelyen mű és ember egyaránt lángok martaléka lesz. Apokaliptikus idők. Az ujjászületés több romot hagyott, mint a felszínre kutatott antik századok.

Kísértetiesen időszerű olvasmány ez a könyv. (Robotos Imre)

AZ UJ ISKOLA ALAPELVEI.
(Dr. Nic. Apostolescu, Organizarea practică a scoalei noi)
A modern pedagógia elvei a gyakorlat terén, elsősorban az elemi iskolákban, Romániában mind nagyobb tért hódítanak. Maga az új hivatalos 1938-39. évi tanterv is számol ezekkel az elvekkel és gyakorlati megvalósításokra törekszik. Nicolae Apostolescu legújabb tanulmánya mindenekelőtt ezt az új neveléstani felfogást ismerteti. Három pontban véli felfedezni a modern iskola különbségét a régivel szemben: A

tanuló egyéniségével való mind szélesebb számotvetés, a gyermek önálló cselekvésre nevelése és a mindennapi élettel való szorosabb, közvetlenebb kapcsolatok; ezek azok az irányelvek, amelyeket az új iskola elsősorban követ. Apostolescu külön részt szentel mindhárom irányelv gyakorlati vonatkozásainak. A tanítás egyéniesítése, a gyermek egyéniségével való számotvetés gyakorlati alkalmazása az új tanterv által is megkövetelt „egyéni izek" pontos kidolgozásából áll. Ezek az egyéni izek részletekig menő aprólékossággal mindenekelőtt a gyermek társadalmi körülményeit dolgozzák fel (családi helyzet, szülők foglalkozása, keresetük, lakás minősége stb.), de kiterjednek a szülők, nagyszülők egészségi, valamint egymás közötti viszonyaira is (megértés, veszekedés, stb.). A társadalmi körülmények mellett aprólékosan vizsgálja a gyermek bio-fizikai megnyilvánulását: test-alkati felépítmenyét, érzékszervei működését, izom-erejét, reakcióit s a lefolytatott pszichotechnikai vizsgálatok alapján a lelki folyamatok (emlékezőképesség, képzelőerő, megfigyelés, stb.) minőségét is. A modern iskola első problémája ezek szerint ezeknek az izeknek, valamint az ezek kitöltésére szolgáló lélektani vizsgálatoknak a tökéletesítése.

Néhány saját kutatás folytán nyert részleteredmény ismertetése után a gyermeki cselekvés problémáját tárgyalja N. Apostolescu. A régi iskolában a gyermek mozdulatlanul ült a padban, passzív módon meghallgatta az előadott leckét, több-kevesebb fáradtsággal megtanulta azt és alkalomadtán — a kihallgatáskor — igyekezett azt a tőle telhető legjobban visszaadni. Az új iskolában a gyermek persona agens, cselekvő személy. Nem elmondják neki a leckét, hanem ő maga jön rá a dolgokra, saját érzékszervei útján; nem a tanító dolgozik előtte, hanem ő maga vesz részt teljes lelki és testi felépítményével mindabban, ami tanításként körötte történik. Hogy tökéletesen megfelelhessen ennek a kö-

vetelménynek, a tananyag így nem tárgyakra fog oszolni, mint ezelőtt, hanem a fokozatosan fejlett érdeklődési körökből alakul ki.

Minden osztályban a gyermek korának megfelelő érdeklődési kör anyagát szélesíti ki valamennyi tárgy. Például az első osztály első trimesztere: az osztállyal, a második a szülői házzal, a harmadik az udvarral és kerttel foglalkozik. A második osztály érdeklődési köre az ucca, a szántóföld, a szőlőskert, istálló, az állattenyésztés, amit a különböző tárgyak, egészen a rajz és énekig, dolgoznak fel és szélesítenek ki. Mindezek szellemi feldolgozásának folyamata gyökeresen elüt a régi mechanikus tanítási rendszertől. A tanító vezetésével a gyermek a saját maga munkája által ismeri meg a valóságot. Amit megismert, azt önmaga dolgozza fel, az újabb ismeretek szerzése céljából kísérletezik s adott esetben önmaga alkalmazza a magáévá tett ismeretet. A megismerés, feldolgozás és alkalmazás e hármas cselekvő egységének eredményeit már W. A. Lay és O. Decroly kellőképpen hangsúlyozták, gyakorlati alkalmazásuk sem késett már a modern iskolában s a kellő eredmény sem maradt el.

A cselekvően tanulás pár részletkérdésének tárgyalása után Apostolescu az új iskola harmadik alapelvének: a társadalmi élettel és a közösséggel való érintkezés problémájának szenteli figyelmét. A régi iskola teljességgel kiszakította a gyermeket a társadalmi élet szövevényes szálaitól meghatározott mindennapi életéből, nem készített elő a felnőttkori életre, sőt még a legegyszerűbb társadalmi folyamatokat is elvonatkozottatta a gyermek életéből. A ma iskolája — főleg a társadalomtudomány hatása alatt — újra értékelt az osztály, az iskola társadalmi szerepét. Nemcsak tanítani, de a társadalmi keretek közt lefolyó életre elő is kell készíteni a gyermeket. Natorp s Kirschensteiner u. n. 'társadalmi neveléstana' elsősorban ezt a célt követi. Apostolescu az iskola keretein belül élő gazdasági szö-

vetkezetek, műhelyek, testnevelési egyletek, iskolák közti versenyek és levelezések eredményeinek ismertetésével újlag alátámasztja a társadalmi formákkal való gyermekkori kapcsolat hatalmas értékét. (Fekete Ferenc)

BABITS MIHALY: KERESZTÜLKASUL ÉLETEMEN.

(Nyugat kiadás.) Tanulmányok és jegyzetek, jobbára ismerősek a Nyugat közelmúlt számaiból. Együtt mégis új fényt tükröznek, melyben az író mai arcéle élesen kirajzolódik. Talán egyetlen más könyvében sem úgy, mint éppen ebben. Látszatra szeszélyesek a körvonalak, de éreztetik a biztos kezet, mely az irányt ujjában hordja s a részletvonalkákból végül is határozott, erélyes vonással emeli ki a legjelentékenyebbet, a legpontosabbat, az egyedül megfelelőt. Az elefántcsonttorony költőjének szokták mondani Babitsot, mert nem hajlandó alászállani pártusák vásári tülekedéseibe. Valójában pedig csak az a „büne“, hogy nem akarja, talán nem is tudja, feladni a részletért az egészet, a fáért az erdőt. Féltékenyen őrködik önmagában a költő mindenkor szuverenitása fölött és ez nem póz, nem is beállítás kérdése nála. Több: életnek célja és értelme. Vagy amint újabban kifejezik: magasrendű hivatástudat. Ebből következik az ellene ugyancsak jogtalanul emelt „hidegség“ vádja. De azért, hogy valaki igyekszik fölötte maradni a dolgoknak, nem következik még, hogy hidegen is hagyják a dolgok. Sőt hovatovább, mindjobban átszillan irásain a fojtott belső tűz, mely formáit átvilágítja és bemelegíti. Minden tárgy, amelyhez nyúl, személyes élménnyé forrósodik. Széchenyi-tanulmánya, Kölcsey-tanulmánya és a kötet disze, a Vörösmarty-essay, fehérén izzanak, a belső tűz és a holtta dermedt nemes fém találkozásának magas hőfokán. Pedig az író nem lelkesedik, mégkevésbé lelkendezik. Eleméz, leszűr, megállapít. Eszközel ugyan azok, mint bármely irodalomtörténészé, de itt a költő vezeti az iroda-

romtörténész tollát s keze alatt ki-
virágzanak ködbevont, rég elsüllyedt
tájak.

Az újabban agyontaglott Szé-
chenyi-problémához is saját meg-
jegyzései vannak s ezek új távlatok-
ba emelik a „felelősség politikusa-
nak“ vagy „politika felelősének“
messze a hétköznapiok kisajátító ma-
rakodásai fölé emelkedő alakját.
Mennyire érteni és magyarázni tudja
Babits a száz év előtti idők pesszi-
mizmusát a mai élet kegyetlen is-
métlődéseiből! S mennyire el tudja
választani az akkori lényegét a mai
tulzások és kinövésök vadhajtsái-
tól! Széchenyiben például a naciona-
lizmus tudatos megteremtőjét látja
s egyben a nacionalizmus sodrába
került áldozatot. De a „legnagyobb
magyar“ nacionalizmusa távol volt
attól, hogy a nemzeti létet az emberi
élet egyetlen méltó formájának tart-
sa. „Ez a nacionalizmus nem egészen
olyan, ahogy ma szokás érteni... A
mai nacionalizmus ellentétbe állítja
a nemzetet, egyik oldalon az embe-
riséggel, másfelől az egyénnel, az
egyén önzésével... Az ő nacionaliz-
musa az emberiségből indul ki, az
emberiséget akarja gazdagítani. És
az egyént is csak gazdagítani akar-
ja... Esze ágában sincs elnyomni az
egyén önzését“. Sőt, inkább erre az
önzésre, az egyén és a nemzet érdek-
közösségére akar építeni, egészen a
liberális angol gazdaságtan szellemé-
ben“. Hasonló finom és pontos meg-
különböztetésekkel intéz el egész sor
forrongó „nagy kérdést“. Nem agi-
tál, még csak nem is kívánja meg-
győzni a maga igazáról az olvasót.
Egyszerűen leszögez, megállapít.
Ezért olyan súlyosak, szinte cáfolha-
tatlan erejűek a megállapításai.

Mi köze mindennek a kötet címé-
hez? Miért Keresztülkasul az élete-
men? A magyarázat egyszerű. Mind-
az, amit átélt, akár közvetlen élmény,
akár olvasmány-élmény alakjában,
felsorakozik itt szeszélyes egymás-
utánban és akart rendszer nélkül is
rendszerbe illeszkedik. A költőn,
mint prizmán keresztül bomlanak
alkotó színeikre az élet fényei. Aho-
gyan saját gyermekségét szemléli, a

családi házat, ahonnan kinőtt, né-
hány családi szokást és családi vo-
nást előtérbe hozva, ahogyan Foga-
rast látja, kezdő tanáréveinek első
állomását és Esztergomot, hol életé
delén túl fölleli a csöndes szemléld-
és révét, mindezekben nem Szek-
szárd, nem Fogaras és nem Eszter-
gom érdekel bennünket, hanem Ba-
bitson keresztül városok és tájak,
szokások és emberek, a külön világ,
az ő világa, mely mindnyájunké lesz,
ha átadjuk magunkat mondatai ha-
tásának.

Igen, a mondataiban van a titka
ábrázolási és megelevenítési módsze-
rének. Mondataiban és mondatainak
egymásba kapcsolódásában. A tuda-
tosan került nagy szavak helyén a
sima, egyenletes előadás fölényében
a vásári hangosság fölött. A bizton-
ság nyugalmában. Ez az író az írás
törvényét nemcsak tudja, nemcsak
érzi. A törvény már vérebe ment át.
Nem érzi szükségét, hogy a mások
dalát fujja kórusban másokkal. Arra
sem tart számot, hogy az egész világ
az ő hangja után igazodjék. Kissé
rezignált magánosságban, kissé le-
mondó taglejtésekkel, csak annyit
akar kifejezni az életből, ami szoro-
san rátartozik, aminek megmunká-
lása egyedül reá vár. Ez a munka-
mező éppen eléggé kiterjedt. Egy
emberélet hossza talán elegendő sem
volna megművelésére. De Babits az
átélés és magáévá tevés intenzitásá-
val maradéktalanul megoldja felada-
tát. Így válnak ezek a szétszórt és
különböző oldalról bevilágító írások
pályafutásának maradandó mérföld-
köveivé. Időkkel, szenvedésekkel,
testi-lelki gyötrelmekkel kikényszeri-
tett vallomások, korszerűek s még-
sem egy korszaknak szól az érvé-
nyességük. Nem ezeknek a suta és
torz időknek, nem az önmaguk ira-
mától megszédült és megvadult na-
poknak beszél, bár hozzájuk is szól,
mert kikerülhetetlen nem szólania.

Erre legjellemzőbb „A tömeg és a
nemzet“ címen, Ausztria bukása ide-
jén született elmefuttatása. Ötheti
súlyos betegségből lábadozva kény-
telen beleszólani a fajkérdés egyre
fenyegetőbben közelítő fogalomzava-

rába. „Itt fajok és osztályok küzdelme folyik, amelybe én nem állhatok bele, mert nem állok sem faji, sem osztályalapon. Én még egy régi, szellemibb korból jöttem, mely előtt legszentebb kapocs a nemzet kapcsa volt, szellemi kötelék. Ez a kor megveti a szellemet és a szellemi kapcsolatokat... semmi közöm ehhez a századhoz“. Ez az írás nyugodt, pózmentes kiállítás mindazon értékek mellett, melyeket a XIX. század magyar liberalizmusa virágoztatott ki, melyben „a szabadság pogány szeretete egyesült a béke és igazság krisztusi hitével... A legtisztább keresztényi érzés sugallta: az ember szeretet s az emberi lélek szabadságának tisztelete“.

Igy lett a Holnapos és Nyugatos forradalmár Babitsból „konzervatív“ költő és hozzá képest „modern haladók“ a — nyilasok. De az is lehet, hogy a mai „haladás“, nem egyéb vak és elfogult reakciónál. Az író ezzel a haladással szemben szolgálatának vallja az örökös népe erkölcsi hagyományai fölött. „A kezdődő barbárság lárma között ébren tartani a lelkiismeret sajgó nyugtalanságát“ — ez az ő hivatása.

Ezek a megállapítások nemcsak a mának szólanak, nem a korszellemnek, mely jön és letűnik. Az író hivatásának egyetlen és örökérvényű meghatározása, mely független a korszellem áramlásaitól. Babitsnak ez a könyve valóságos lelki acélfürdő, melyből hárman lépnek ki a végén megtisztultan és megizmosodva: az író, az olvasó és az igazság. Török Sophie nagyon komoly és a költő Babits arcát meleg fénnel bevilágító tanulmánya zárja a kötetet „Költészet és valóság“ címmel. Méltó kiegészítője a könyvben foglalt írásoknak. (Szentimrei Jenő)

MAKKAI SÁNDOR: **MAGYAROK CSILLAGA** (Révai kiadás, Budapest). Az ősi magyarok honfoglaló törzsei mintegy száztíz nemzetségének mindegyike önálló állam volt az államban. Ezek a tör-

zsek a Dunán át-átcsapva, végigvágatták, söpörték, sarcolták Nyugat felé a kontinenst. Az ilyen portyázásokhoz fejedelmi engedély nem volt szükséges: a nemzetségek hadnagyai maguk parancsoltak zászlóik fölött. Az augsburgi csatavesztés után, ahol a már megerősödött és harcmodorukat eltanult németek szilárdabban állottak ellent, a magyar portyázók kelet felé fordultak. Géza fejedelem azonban belátta, hogy a nép az állandó háborúskodásban elvérzik és ezért, a vérszerződést önkényesen megváltoztatva, erélyes intézkedésekkel megszüntette a törzsi vezérek tulkapásait és a szomszédokkal békét kötve, igyekezett a nemzetségeket letelepíteni és így leszoktatni a sok vérbe kerülő portyázó életmódról. Azoknak a harciasok között is legharciasabbaknak, akik Vérbulcsu, Lél, Botond zászlai alatt sarcolták végig Európát, földet mért ki a Duna és Tisza között; mindenfelé várakat épített, amelyek a fontos pontokat uralták és a várakba, a környék parancsnokló urául, saját ispánjait ültette. A megkezdett munka már tíz évvel Géza halála előtt többé-kevésbé befejeződött. Ezért Szent István csupán apja megkezdett munkáját szélesítette ki, fejezte be és vitte ama tető alá, amelyet a koronás királyai bíró, a pápa és a nyugatiak által is elismert, állandó határokkal körüljelölt keresztény Magyarország jelentett. Ennyi a történelem.

Makkai „Fegyverrel és tudománnyal“ című, nemrégiben megjelent, nemzetpedagógiai művéről a Korunk decemberi számában olvashattunk kritikát. A bírálat írója találosan jegyezte meg a magyar pedagógiai irodalommal kapcsolatban, hogy: „... annak publikálói változatlanul mennyire idegen befolyás alatt állnak ma is.“ Továbbiakban említést tesz a bírálat arról, hogy Makkait, nemzetpedagógiai műve megírásakor, tagadhatatlanul a régi eszmény, a német idealista filozófia vezette.

Nos, ez a befolyás, a „Magyarok csillagá“-ban, most már történelmi

vonatkozásban is, erősen érezhető. Itt viszont nem a német ideálista bölcsélet hatása érezhető, hanem a kalaplevétel a német történelmi mítosz előtt.

Szent István apja hatalmas munkáját fejezte be. Letelepítette, földművelésbe törte a magyar nemzetségek nomád életéhez szokott népét, földszeretetet oltott belé és leszoktatta ősi életmódjáról s megszüntette a portyázások okozta szükségtelen, a népi fennmaradásra életveszéllyel járó vércsapolásokat. Ez az igazi érdeme Géza fejedelemnek és Szent Istvánnak. Az ő művük, hogy a magyar nép fennmaradhatott, míg a népvándorlás Kelet-Európát pusztító népei a bulgárok kivételével, valamennyien szétszórdtak, felszivódtak. Ez az igazi érdeme Szent Istvánnak és semmiesetre sem az, hogy a német lovagokat udvarába vette, számukra földet hasított ki a nemzetségek legelőiből és buzatábláiból s az emiatt kitört népi felháborodást véresen torolta meg. Már pedig Makkai könyve épp ezt bizonygatja. A német lovag alakja a hű Vecelin felmagasztalt figurájában összpontosul. Vecelin kétizben is megmenti István életét, másodszer éppen akkor, amikor az Istvánra törő „pártütő” Koppány fejét hasítja ketté a veszprémi csatában.

A német hittérítők, akik a kereszténység előharcosai voltak kelet felé, már Géza alatt bejöttek az országba. De velük együtt jöttek a német lovagok is, akik kivétel nélkül csak jótulajdonsággal bírnak Makkai könyvében, ahol nyoma sincs a vidéki nemzetségek lázadásainak, szó sem esik a vezérek pártütéséről, népi megmozdulásokról, amelyek nem annyira a kereszténység, mint inkább az új urak elleni tiltakozások, akik behozták magukkal a Nyugat feudális szokásait, adókat, pápi tizedet s nem utolsósorban a jobbágyságot.

A könyvnek az a része reális (elütően a többitől), amikor a halálos beteg Géza, Istvánnal beszélget: „Idénezz, Bajk, erre a te bolond

fajtdra. Azt hiszi, pedig már elégét próbálta hiába, hogy nyargalhat tovább, a világ végéig, öve, ragadozva... Bulcsu is ezt tette... S hol van?... Atcsapott rajta a keresztény Duna... Ottó, a császár letaposható volt mindjárt a győzelem után... és én aztán ajándékot küldtem neki bosszú helyett és izenetet: keresztény akarok lenni népemtől... Miért hajtottam ötezer férfit és asszonyt a keresztvíz alá, miért keresztelkedtem meg magam is és miért lettél te a keresztiségben István?... Hogy, aki rádtámad, azt pogánynak kiálthasd s aki veled lesz, azt mind kereszténynek. A német abban a pillanatban kiirtana, amint alkalma, módja adódik rá. Szent pofával és bus örömmel taposni kásává az istentelen pogányt... Ezért kell idegen lovagokkal s keresztény zsoldosokkal mened lázadó önvéredre, Bajk. Én végeztem, te folytasd.”

Itt reális Makkai könyve, de mint ha csak védekezésnek volna ez, mert ez a rész még Géza elgondolásait fedi, de István már másként cselekszik. István már csakis a kereszténységért, csakis a németekért, indul hadba Koppány és később a lázadó vajdák ellen. Szent István megalkuvása a nyugati kapukat fenyegető német páncélosokkal szemben tudatos megalkuvás volt. Ez a tény és István király minden tette, akármilyen véres és igazságtalan is, elfogadható és magyarázható. Ezt megállapítani, elemezni, bírálni lehet. De csak feldicsérni a keresztet kifogásként hordozó páncélos hatalmat, amellyel megalkudni volt kénytelen, ez nem történelem, hanem egyszerűen — politika. A Makkai-féle nemzetpedagógiai könyv bírálója is azt írta, hogy: „az elképzelés, az új olasz és új német totális államrendből a konzervatív magyar nevelőkhöz igazodva, a „nyilas” ideológiába való közvelen besiklás veszélye nélkül, de azzal szemben már meglepő rokonszenvvel, még — papíron — megvalósítható.” A következő Makkai könyv nyílt kiállást hoz talán? (Aszódy János)

FÖLDI MIHALY: MENEKÜLŐK. (Athenaeum-kiadás). A mai városi értelmiség érzelmi és észmei zavarosságának szemléltető példája ez a jól megírt könyv. Tulajdonképpen nem is a fő- és mellék-hősök sikerült vagy kevésbé sikerült megrajzolásáról s az érdekesen pergeső történet fordulatos meseszövése-ről van benne szó; a regény két „menekülője“ nem személyével, nem egyéni életével hat ránk, hiszen maga az író is jelképnek szánta őket, két társadalmi osztály szimbólumának.

A kis Hegyi Eszter és a nagyvilági pénzvezér, Jánosi Mihály találkozásában, surlódásaiban, összecsapásaiban próbált Földi Mihály mai társadalmi helyzetünk visszasságaira mutatni. A leány, akinek apját öngyilkosságba kergeti a kiméretlen felmondás, a cég legfőbb tulajdonosának, a milliomos Jánosi Mihály-nak életébe sodródik. Az érett, családos férfit gondolkodásra készíti Eszter helyzete, a lesujtott kispolgár tragédiája, aki oly kiméretlenül vergődik a tőke karmaiban — s oly lelkiismeretfurdalása támad, amely rövid időn belül nemcsak a világgal, de egész lényegével ellentmondásba kergeti. Inkább az érzelmek embere, mint a hüvös észé; mi mást tehet, mint, hogy menekülni akar ebből az erkölcsstelen társadalomból s maga sem tudja, hová?

A szép Hegyi Eszter is „menekül“. Látja, hiába harcol önnön tisztaságáért és becsületéért, mindenért fizetség, ellenszolgálat jár, még legjobb barátai is becsapják, kihasználják; — miért éppen ő legyen az „ártatlan bárány“ ebben a szennyes akolban? Az első jöttmentnek odaveti testét és lelkét, pénzért, ruháért, életmódért s az ő „külön“ tragédiája, hogy ebben a társadalmi „emelkedésben“ is a lecsúszást és a lejtő legalját látja. Hova juthat ő, akit minden ereje elhagy s az egyensúlyt el nem érheti? Egy rosszul sikerült öngyilkosság után végképp lemond a tiszta élet lehetőségéről, mignem a mindennel meghasonlott Jánosi Mihály magával viszi őt egy isten-

hátamögötti vidékre s örökre elmenekülnek mindenből, ami a világhoz köthetné őket.

Földi Mihály könyve így válik negatív értelemben egy kilátástalan sorsu társadalmi réteg egyedül lehetséges útjának megmutatójává. (Berkó Sándor.)

NAGY ISTVAN: VÉKONY AZ AJTÓ. (Három elbeszélés. Munkás Athenaeum kiadása. Kvár. 1939.) Mint igazi szatirikusnak, Nagy Istvánnak témája mindig egy és ugyanaz: a társadalom. Bármilyen részlethez nyúl, mindig az egészről van szó és ha helyel-közel a részletmegírásban valóságérzékünk tuzásról panaszkodik, vigasztal igazságtudatunk, miután felfogtuk, hogy az általános sikon mégis csak így van ez. Az igazi szatírának épp ez a jellegzetessége: a konkrété-valóságoson tulmenően figyelmeztet arra, ami társadalmilag lehetséges. Kiindulópontja az az alapézés, hogy ha nincs is éppen így, ez mégis lehetséges, elképzelhető — és ez is éppen elég. Jonathan Swift ezen a határon is messzi tulment, amikor a munkanélküliség és tömegnyomor enyhítésére azt ajánlja: engedtessek meg a gazdagoknak, hogy gyerekhusból süttesenek pecsenyét és a szegényeknek, hogy gyermekeiket e célra eladhas-sák; a gazdagoknak kellemesebb lesz, biztosítja az író, a szegények is hozzájutnak a kívánt keresethez és a társadalom is megszabadul a felesleges szaporulattól... Abszurd elgondolás — és mégis az igazat mondja meg az akkori társadalomról, amelyben a szegény angol nép milliói utszélen pusztultak, csak azért, hogy a felső rétegnek „kissé kellemesebb“ legyen az élet.

Nagy István nem megy el idáig (az abszurdumig) a példálózásban. De történetei mégis reflektor-példák, amelyeken át megismerhetjük társadalmunkat, egész mai korunkat. Ime:

Jani, a munkáslegény (a Vékony ajtó c. elbeszélésben) elveszi Mi-

hály munkás leányát, de — vékony az ajtó... A vékony ajtó miatt nem jut hozzá, hogy feleségének valóságos férje legyen...

Más:

Hadiárvákat adnak ki kosztba (az Enyedi prikulics), a kis testvérkéket egymás karjaiból tépik ki a kosztpénzre éhes asszonyok. Jani, a tizenhárom éves igen nagy evőnek tűnik, senkinek se kell, hát egy emberevő „prikulics“ karmai közé kerül.

Végül a legfőbbképpen a könyvecske utolsó története:

Lezsnjó, az öreg csavargó munkás, akinek végre sikerül egy klinikán felfedeztetni, hogy a benne lakó „ördög“ — malária; de nem jut odáig, hogy gyógyíttassa, mert az ehhez szükséges szegénységi bizonyítványt élete végéig nem sikerül megkapnia.

Tulzás volna azt állítani, hogy az ilyen jelenségek nálunk éppen mindennapiak, általánosan elterjedtek; talán azért is utal maga a szerző utolsó legkiválóbb történetében valami távoli, pontosan meg nem határozott „hegyvidékre“. Nem mindennapi történetek — de annál jellemzőbb példázatok.

A három írás szuggesztivitása, egész művészi mivolta is éppen a demonstráció céljait szolgáló történet-konstrukció kerektségében, a stílus meggyőző folyékonyágában rejlik.

Példázat, konstrukció, retorika — szubjektivitás — nem szabadulhatunk attól a megérzéstől, hogy Nagy Istvánnak ezek a főkválitásai. Hogy ezek határozzák meg már egész kialakult írói karakterét, hogy tehát a szerző legkiváltképpen: szatirikus. Erre utal szindarabja, külvárosi rajzai és köziról tevékenysége után most már ez a füzet is. Ezt mutatja minden írásának több sajátja: a szónokiaságig menő liraiság, a keserű humor, stb. Szeretnők, ha ezt végképpen tisztázná magával a szerző is. Mert ha egészben véve kitűnő történeteinek hibáiról is beszélni érde-

mes, úgy ezek főleg onnan származnak, hogy a kiválóan kritikai, szatirai tárgyat realiztikus részlet-elemzéssel igyekeznek feldolgozni és mivel nem jut el az ehhez szükséges igazán művészi helyzet- és ember-megjelenítésig, a kísérlet csak zavarja a történet különben hibátlan szerkezetét.

Vagy-vagy.

Ha tévedtünk volna, ha Nagy Istvánban van rá készség, hogy a művészi ember- és helyzetrajz minden eszközének felhasználásával teljes társadalmi rajzot adjon — ha van rá készség és arra van inkább tehetsége is, akkor erre az utra kell térnie, de akkor a szubjektív beállítottságból kell engednie, be kell állania — mint igazi realista elbeszélő — a tárgy mögé...

Biztos, hogy Nagy István ezen a válaszon épp úgy nem fog eltévedni, mint ahogy nem tévedt el mindazon, ami eddig is írói és emberi feljutásának útjában állt. (Köves Miklós)

KODOLANYI JÁNOS ELBE-SZÉLESEL.

(József, az ács. Athenaeum kiadás. Budapest, 1939.) Az öreg, rokkant koldus besántikár a zalai kismemesi kúria udvarára, megáll a veranda előtt, de el se rebbegheti alázatos kérelmét a verandán üldögélő család felé, mert az Istent nem ismerő, szívtelen kényúr, a „nagyapa“ botját felemelve ráripakodik és szolgájával kergetteti ki az udvarból. Akkor ott a veranda asztala mellett a „kisfiú“ a harag és a méltatlankodás keblét repesztő érzésével küzdve, lassan felegyenesedik, úgy érzi, hogy a mennyezetig nő, szeretne valami retteneteset kiáltani, hogy az egész világ meghallja, mély lélegzetet vesz, — de kiáltása talán soha sem hangzik el... Nem tudjuk meg. A kép: a zalai kúria, a zsarnok nagyapa, az öreg koldus és a kiáltani készülő kisfiú képe eltűnik, ahogy jött: a nyugtalan félálom látomásában. „A sánta koldus... — réved vissza az író. — Ki a sánta koldus? S miért kellett megnőöm a mennyezetig?

S mit akartam kiáltani, mit? Csakugyan, kiáltani kellene, valami nagyot, valami borzalmasan nagyot, amit mindenki megértene s amit magam is megértenek végre... Meg kellene mondani valamit az embereknek, valamit, ami bennem van kisfiú korom óta s amit el akartak bennem fojtani, hiába". (Vallomás). Ebben a néhány mondatban Kodolányi maga adja a kezünkbe emberi és írói mivoltának kulcsát. Írásai-ban egy finomvonású gyermekarc dereng föl, egy megbántott gyermeklélek sajgását érezzük, amelybe az igazságtalanság s durvaság látványa kitörölhetetlenül belevésődött. A felnőtt művében a gyermeki tiltakozás gesztusa teljesedik ki, az író azt az elfojtott kiáltást akarja elkialtani s a lélek mondhatatlan, magányos kinlódását igyekszik érthető jelekkel kifejezni. Azok a megbántott, érzékeny kisfiúk, iskolából elcsavargott kamaszifjak és úricsaládjukkal meghasonlott sihederek, akikkel oly sűrűn találkozunk elbeszéléseiben, érezhetően az író legszemélyesebb és elhatározó erejű élményéből születtek. (Az apa és fiú, Fekete május, Fűjd!, Küszöb, Atyai hajlék). Ifjú hősei a forradalmi események lélekváltságában szembefordulnak családjukkal, az értetlen, dölyfös apákkal és kéztördelő nagynénikkel, de amikor a kinti félelmetesen kavargó világ teljes erővel rájukzúdul, zavaros érzéseiktől elfúlva, megtántorodnak az otthon küszöbén. A vidéki úrfiú, az eszméktől felgyúlt, lelkes diákifjú s a kissé regényes „népbarát“ csenevész és tétova lelki típusát élményszerű igazsággal és finom, jellemző vonásokkal rajzolja meg.

Kodolányi Jánost több-kevesebb joggal és némi politikai mellétekintettel a „népi“, sőt „népies“ írók közé szokták sorozni. Pedig ezek a címkék nem sokat mondanak írói jelleméről. Ennek a népiesnek az írásait valami fátyolozott úri érzékenység s a városi élet élményei szövik át. Egyéni hangú prózája annak az új magyar realizmusnak a tövén sarjadt, amely Ady, Móricz és Szabó

Dezső kemény magyar életkritikájának és hiteles erejű népszemléletének hatása alatt fejlődött ki. Kodolányi a magyar valóság feltárásában Móricz Zsigmond realizmusát fejleszti tovább — új élményekkel, új szociális szempontokkal és ideges, modern érzékenységgel. Elbeszéléseiben a forradalmi idők megrázó epikus emlékei villannak fel és vesznek bele a dunántúli falvak mai süllyedését rajzoló tragikus életképekbe. A világ, amely ellen ifjú hősei gyümölcstelenül lázadtak, a forradalmi hullám elvonulása után, jól-rosszul helyreállt. A sorsukra hagyott falvakon a sorvadás, az egyke s a fekete nyomoruság pusztít. A lelkiismeret szélütötten küszködik, hogy szóra nyissa ajkát és belekiáltsa szavát az országos siketségbe. Benedek András, a lezüllött író, akárcsak a Vallomás gyermek hőse, akit a felháborodás óriássá növeszt, „valami rettenetese“ szeretne kiáltani, egyetlen szóért kinlódik, melyben minden fájdalját kikiáltsa, de az ő ajka is némia marad: „Ujra és újra megnyitotta száját. Valami rettenetese akart mondani, kiáltani akart, hogy necsak ez a két nő itt, hanem az egész ország hallja és megértse. Egyetlen szót csak! Egyetlen egy szót! Csak annyit, hogy: jaj! Csak egy jajt...“ (Zsákucca).

Az író keserű érzéssel jegyzi fel a magárahagyott nép nyomorát, magapasztító dühét, a szellem szomorú züllését s a lelkiismeret tehetetlen vergődéseit. A kép, amelyet elénk tár lenyügző sötét erejével. A kísérteties hatású Fegyvertelen hőse. Bartos András a falusi korcsmába betévedt sofőrök egyikében az orjói fogolytábor egykori lázadó katonáját véli felismerni. Részeg megvilágosodása egy pillanatra felrázó hátterét festi a vigasztalan falusi nyomoruságnak. (Korvin Sándor)

K Ö N Y V K I N A L E G U J A B B K O R I T Ö R T E N E T E R Ő L. (Gustav Amann: Geschichte Chinas in neuester Zeit, Bd. I. Sun-Iatsens Vermächtnis; Bd. II.: Chang-kajsek u. d. Regierung d. Kuomintang, Bd. III.

Bauernkrieg in China. — Heidelberg: 1939.) Szerző szerint, aki hosszú évek óta él Kinában és jóbarátja volt Sun dr.-nak, Sun nem annyira politikai, mint inkább szociális forradalmár volt, jölehet forradalma a dinasztia bukásával és alkotmányforma cserével kezdődött. Sun u. i. — szerző szerint — nagyon jól tudta, hogy egyedül politikai törekvésekkel lehetetlen abban a Kinában népmozgalmat teremteni, ahol a széles néptömegek sohasem érdeklődtek kellőleg politikai kérdések után. A kínai ember, beleértve még a középrétegeket is, minden kormánnyal és államformával megbékül, ha az rendet és nyugalmat biztosít számára, nem említi, hogy a kínaiak életfelfogásában mindig jelentkezik valami fatalisztikus közönyösség. Szerző nem kutatja, honnan ez a magatartás. Rajzában viszont ezen a ponton mégis felhozza, hogy a kínaiak sohasem szüntenek meg küzdeni a jobb életállapotokért, amikor úgy vélték, hogy a kínai bürokrácia „megsértette az ég által rájuk testált bizalmat“. Ez volt a mélyebb oka az utolsó dinasztia megbuktatásának is. Sun-jatszen így az ősrégi kínai államvezetés eszményének értelmében cselekedett, amikor pártprogramja közepére a népjólét gondolatát tette. Különbözik mint orvos is főtevékenysége a kínai nép tömegében pusztító járványok leküzdésére irányult, melyek évről-évre a kínaiak millióit pusztították ki. Ugyanakkor lángoló hazafi volt, aki mindenáron egy új, szabad és független Kinát akart. A tragikus sorsában az, hogy bár 1925 márciusában bekövetkezett halálakor az új Kína politikai alépitménye már elkészült, szociális programjából szinte még semmit sem valósíthatott meg. Erejét és idejét pártharcok és hatalmi versengések emésztették föl. Azt sem szabad elfelejteni, hogy Kína nem egy nagy népmozgalmat következtében lett köztársaság, hanem ugyszólván máról holnapra egy maroknyi értelmiség és katonaság

ségségével. A kínai polgárság és a falusi parasztság hosszú ideig távol állott Sun dr. törekvéseitől. Ezért fordult Sun a városi és falusi szegénység felé s orosz mintára szervezte ezeket tömegmozgalmá. Kína egyes részeinek így bekövetkezett szovjetizálását azonban már nem érte meg. Utódja, Csang-kajcsék szakított ezzel a politikával (1927) s az egész mozgalmat polgári-demokratikus irányba terelt s ennek megfelelően Kína felépítésében is egész más elemekre támaszkodik, mint elődje.

A második kötet többek közt a nagy északi hadjáratot s a Kucmintangon belüli harcokat tárgyalja, s a történeti eseményekben egész a Mandzsu-konfliktusig s ennek kihatásáig (1933) halad.

A harmadik kötet az 1932-1935. évek krónikája. A kötet központjában Csang-kajcsék küzdelme áll a kínai vörös hadsereg ellen, amely több középkínai tartományban, a Jangcse folyótól délre, főleg a nehezen megközelíthető hegyvidékeken, erős politikai és katonai támaszpontokat épített ki. Ezen a helyen szerző részletesebben kitér a kínai élet szociális vonatkozásaira. A kínai parasztságnak kevés a földje, jölehet a parasztság a lakosság 80%-át teszi. A munkakereső emberek nagy száma miatt Kinában az emberi munkaerő sokkal olcsóbb, mint az állati. A születések száma is nagy. Kína agrárviszonyait modernizálni kell, abban az értelemben, — állapítja meg szerző — ahogy Sun-jatszen elképzelte. — A kötet — krónikaszerűen — 1935-tel zárul, közepette olyan eseményeknek, melyek csak jóval később kerültek nyugvópontra.

Áttekintve szerző hatalmas munkáját, meg kell állapítani, hogy anyaga nem minden tekintetben állja ki a pragmatikus história irás bírálatát. S bár az anyag rengeteg ismeretadalekot tartalmaz Kína legutóbbi évtizedeiből, az egyoldalú beállítás nem egy helyt szembeszókő. Ezt különben még német rész-

ről is megállapították s ami külön érdekesség, a második kötet előszavában, Karl Haushofer, az ismert geopolitikus. Haushofer írja itt, hogy „Amann nem mindenben tud igazságot szolgáltatni“. S bár Amann a harmadik kötetben több helyreigazítást tesz, könyvét mégsem módszere, hanem csak tárgya teheti ajánlhatóvá. (Bólyai Zoltán)

A Z AMERIKAI SZINHAZ is elfáradt. Nézd át az amerikai lapokat, magazinokat — csupa középszerűség, még nagyszabású látványosság sem akad. Az egész elmúlt évben nem mutattak be az amerikai színpadokon kiemelkedő alkotást s mintha még a külső kilátás szokásos fénye is megfakult volna. Nagy-dráma, tragédia, klasszikusok? Mintha nem is léteznének. Színházigazgatókat, közönséget szinte csak a revük érdeklik. Olyan revü is azonban csak egy-kettő ha akad, mely tényleg „beüt“. Ilyen volt nemrégiben pl. a „Gombostű és a varrótű“ című, amelyet két éven keresztül játszottak szakadatlanul. Erdemes megemlíteni, hogy ezt a revüt nem hivatásos színészek, hanem a nőruha munkások egyesületének tagjai játszották. Hasonlóan nagy sikere volt egy dramatizált riportnak. Egy évig ment a newyorki Szövetségi Színházban. Általában a színpadi formák Amerikában is tovább bomlanak és lazulnak. A filmszerű színpadi konstrukció már nem tünet, hanem állandóság. S ha valaha még (avangardista szellemű szerzők) a film szerkezet dráma-bontó vékonypénzűségét mélylélektani

problematikával próbálták ellensúlyozni, ma már uralkodó a képsorozatokból álló darabokban a bűnügy. Elhaltak az európai színpadi törekvések, kiszikkadt Amerikában is minden színpad-művészeti kezdeményezés. Ami ilyenirányú törekvés akad, az is inkább üresség. S ha azelőtt tömegével bukkantak fel ujszerű és ötletes rendezők, ma igen könnyű a számontartásuk. A múlt év folyamán mindössze egy új rendező neve merült fel: Orson Welles-é. Ő volt az (és ezzel szerzett nevet magának), aki dramatiszálta H. G. Wells „Marslakók a földön“ című regényét. További teljesítménye Macbeth rendezése, ebben azonban az újdonság annyi volt csak, hogy a főszerepet egy néger színész játszotta. Hogy azután a Julius Cézárt és Büchner Dantonját modern ruhákban adta elő, az mind igen érdekes, de a színpad történetében a legkevésbé sem váratlan vállalkozás. Meglepő a munkájában és amerikai vonás csak az volt a Danton tömegjeleneteiben, hogy a színészek papírmasé maszkok mögül beszéltek s ezeknek a maszkoknak az arckifejezése rávetítés révén változott. Ez a művelet bizonyára bonyolult s talán igézetes is. a színpadi technika lehetőségétárának azonban igen szerény bővítése s korántsem a színpad egészére kiható cselekedet. Így nem is igazi gazdagodás. Gazdagodás már alig akad. Ismétlés, részletekbeli ujtás, egy-egy friss ember: csak ennyi a novum. A többi: tipikus Amerika, illetve tipikus nagyváros, tipikus vállalkozó kultúra. (B.)